

Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II

**OCENA RYZYKA ZAKAŻEŃ BAKTERYJNYCH
PRZENOSZONYCH PRZEZ KLESZCZE
U FUNKCJONARIUSZY NADBUŻAŃSKIEGO
ODDZIAŁU STRAŻY GRANICZNEJ**

Karolina Tarasiuk

Marcin Weiner

Biała Podlaska 2023

Wydawca

Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II

Recenzja

prof. dr hab. n. med. Elżbieta Krajewska-Kułak

dr hab. Barbara Kot, prof. UPH w Siedlcach

© Copyright by Akademia Bialska Nauk Stosowanych im. Jana Pawła II

Publikacja powstała w ramach realizacji tematu statutowego S/16/17 „Badania seroepidemiologiczne i ocena stanu wiedzy w kierunku wybranych patogenów bakteryjnych wywołujących choroby odkleszczowe u funkcjonariuszy Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej” Wydziału Nauk o Zdrowiu Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

ISBN 978-83-64881-93-0

Nakład: 100 egz.

Liczba arkuszy wydawniczych: 13,2 + grafika

Wydawnictwo ABNS JP II
ul. Sidorska 95/97, p. 334R
21-500 Biała Podlaska
www.akademiabialska.pl

Skład i druk

druk-24h.com.pl
DRUKARNIA CYFROWA

Grabówka, ul. Szosa Baranowicka 77
15-523 Białystok; tel. 85 653-78-04
e-mail: biuro@partnerpoligrafia.pl

Projekt okładki, fotografie na okładce

Karolina Tarasiuk

*Z całego serca dziękuję Panu prof. dr. hab. Marcinowi Weinerowi,
ówczesnemu promotorowi rozprawy doktorskiej, na podstawie której
powstała niniejsza monografia, Pani dr hab. Małgorzacie
Tokarskiej-Rodak za pomoc w interpretacji wyników badań oraz
wszystkim tym, którzy mieli wkład w powstanie tego opracowania
– za przekazaną wiedzę i umiejętności, cenne uwagi,
cierpliwość oraz poświęcony czas.*

Najbliższym za każde mile słowo i wsparcie.

Bez Was mój sukces nie byłby możliwy.

Karolina Tarasiuk

Spis treści

Wykaz skrótów	10
WSTĘP	12
Rozdział 1.	
DANE STATYSTYCZNE DOTYCZĄCE BAKTERYJNYCH CHORO- BÓB ODKLESZCZOWYCH ORAZ ICH CHARAKTERYSTYKA .	15
1.1. KLESZCZE JAKO CZYNNIK NARAŻENIA ZDROWIA OSÓB Z GRUP RYZYKA ZAWODOWEGO	15
1.1.1. Występowanie kleszczy	15
1.1.2. Zakażenia kleszczy bakteryjnymi czynnikami chorobotwórczymi	20
1.1.2.1. <i>Borrelia burgdorferi</i>	20
1.1.2.2. <i>Anaplasma phagocytophilum</i>	22
1.1.2.3. <i>Coxiella burnetii</i>	23
1.1.2.4. <i>Francisella tularensis</i>	25
1.1.3. Szczegółowa charakterystyka chorób bakteryjnych przenoszo- nych przez kleszcze	26
1.1.3.1. Borelioza z Lyme	26
1.1.3.2. Riketsjozy – anaplazmoza granulocytarna i gorączka Q	32
1.1.3.2.1. Anaplazmoza granulocytarna	32
1.1.3.2.2. Gorączka Q	33
1.1.3.3. Tularemia	36
1.1.3.4. Koinfekcje	38

1.2.	WYSTĘPOWANIE WYBRANYCH BAKTERYJNYCH CHOROÓB ODKLESZCZOWYCH U OSÓB Z GRUP RYZYKA ZAWODOWEGO	38
1.2.1.	Borelioza z Lyme	39
1.2.2.	Anaplazmoza granulocytarna	42
1.2.3.	Gorączka Q	43
1.2.4.	Tularemia	44
1.3.	FORMACJA STRAŻY GRANICZNEJ	45
1.3.1.	Geneza i historia powstania formacji Straży Granicznej oraz podstawy prawne jej funkcjonowania	45
1.3.2.	Struktura Straży Granicznej	47
1.3.3.	Charakterystyka Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej (NOSG)	50
1.3.4.	Bezpieczeństwo i higiena pracy funkcjonariuszy Straży Granicznej	57
1.3.5.	Ocena ryzyka zawodowego na stanowisku funkcjonariusz Straży Granicznej	58

Rozdział 2.

MATERIAŁ I METODY	63
2.1. CHARAKTERYSTYKA GRUPY BADANEJ	63
2.2. NARZĘDZIA BADAWCZE	68
2.2.1. Badania laboratoryjne	68
2.2.1.1. Badania obecności przeciwciał IgM/IgG anty- <i>B. burgdorferi</i> ..	69
2.2.1.2. Badania obecności przeciwciał anty- <i>A. phagocytophilum</i>	71
2.2.1.3. Badania obecności przeciwciał anty- <i>C. burnetii</i>	72
2.2.1.4. Badania obecności przeciwciał anty- <i>F. tularensis</i>	72
2.2.2. Badania ankietowe	73
2.3. Analiza statystyczna	74
2.4. Ocena ryzyka zawodowego metodą PN-N-18002 oraz Risk score	74

Rozdział 3.

WYNIKI	79
3.1. BADANIA LABORATORYJNE	79
3.2. OCENA NARAŻENIA FUNKCJONARIUSZY NOSG NA BAKTERYJNE CHOROBY PRZENOSZONE PRZEZ KLESZCZE	83

3.2.1.	Płeć	83
3.2.2.	Wiek	84
3.2.3.	Miejsce zamieszkania	85
3.2.4.	Miesiące aktywności kleszczy	86
3.2.5.	Liczba pokłuć przez kleszcze	87
3.2.6.	Liczba pokłuć przez kleszcze a miejsce zamieszkania	89
3.2.7.	Staż pracy	91
3.2.8.	Charakter pracy	93
3.2.9.	Czas pracy	96
3.2.10.	Charakterystyka terenu pełnienia służby	97
3.2.11.	Styczność funkcjonariuszy NOSG z kleszczami w czasie służby..	99
3.2.12.	Styczność funkcjonariuszy NOSG z kleszczami po służbie	100
3.2.13.	Predylekcja pokłuć przez kleszcze	101
3.2.14.	Sposoby usunięcia kleszcza	102
3.2.15.	Wystąpienie rumienia wędrującego	106
3.2.16.	Stosowanie środków ochrony przeciw kleszczom w czasie służby	108
3.2.17.	Czynniki decydujące o użyciu środków przeciwkleszczowych ..	111
3.2.18.	Stosowanie środków ochrony przeciw kleszczom w czasie wolnym od służby	113
3.2.19.	Szczepienia ochronne	116
3.2.20.	Sprawdzanie ciała pod kątem pokłuć przez kleszcze	118
3.2.21.	Kontakt ze zwierzętami	121
3.2.22.	Rutynowe badania funkcjonariuszy NOSG w kierunku chorób odkleszczowych	124
3.3.	OCENA WIEDZY FUNKCJONARIUSZY NOSG W ZAKRESIE BAKTERYJNYCH CHOROÓB ODKLESZCZOWYCH	127
3.3.1.	Praktyka zgłaszania pokłuć przez kleszcze	127
3.3.2.	Badania diagnostyczne w kierunku chorób odkleszczowych wykonywane we własnym zakresie przez funkcjonariuszy NOSG	129
3.3.3.	Źródła wiedzy na temat chorób odkleszczowych	134
3.3.4.	Szkolenia z zakresu profilaktyki chorób odkleszczowych	137
3.3.5.	Rozpoznawalność chorób odkleszczowych	140

3.3.6.	Samooceńa wiedzy funkcjonariuszy NOSG na temat chorób odkleszczowych	142
3.3.7.	Potrzeba poszerzania wiedzy w zakresie chorób odkleszczowych	152
3.3.8.	Choroby odkleszczowe jako potencjalne choroby zawodowe funkcjonariuszy Straży Granicznej	153
3.4.	OCENA RYZYKA METODĄ PN-N-18002 ORAZ RISK SCORE NA WYBRANE BAKTERYJNE CHOROBY ODKLESZCZOWE U FUNKCJONARIUSZY NOSG	154

Rozdział 4.

DYSKUSJA .....

4.1.	OCENA NARAŻENIA FUNKCJONARIUSZY NOSG NA BAKTERYJNE CHOROBY PRZENOSZONE PRZEZ KLESZCZE	167
4.1.1.	Badania laboratoryjne	167
4.1.2.	Koinfekcje	169
4.1.3.	Płeć	171
4.1.4.	Wiek	172
4.1.5.	Miejsce zamieszkania	173
4.1.6.	Miesiące aktywności kleszczy	173
4.1.7.	Liczba pokłuć przez kleszcze	175
4.1.8.	Liczba pokłuć przez kleszcze a miejsce zamieszkania	177
4.1.9.	Staż pracy	177
4.1.10.	Charakter pracy	178
4.1.11.	Czas pracy	179
4.1.12.	Charakterystyka terenu pełnienia służby	179
4.1.13.	Styczność funkcjonariuszy NOSG z kleszczami w czasie służby	181
4.1.14.	Styczność funkcjonariuszy NOSG z kleszczami po służbie	182
4.1.15.	Predylekcyja pokłuć przez kleszcze	182
4.1.16.	Sposoby usunięcia kleszcza	183
4.1.17.	Wystąpienie rumienia wędrującego	184
4.1.18.	Stosowanie środków ochrony przeciw kleszczom w czasie służby	186
4.1.19.	Czynniki decydujące o użyciu środków przeciwkleszczowych	188
4.1.20.	Stosowanie środków ochrony przeciw kleszczom w czasie wolnym od służby	189

4.1.21.	Szczepienia ochronne	190
4.1.22.	Sprawdzanie ciała pod kątem pokłuc przez kleszcze	191
4.1.23.	Kontakt ze zwierzętami	192
4.1.24.	Rutynowe badania funkcjonariuszy NOSG w kierunku chorób odkleszczowych	194
4.2.	OCENA WIEDZY FUNKCJONARIUSZY NOSG W ZAKRESIE BAKTERYJNYCH CHOROÓB ODKLESZCZOWYCH	194
4.2.1.	Praktyka zgłaszania pokłuc przez kleszcze	194
4.2.2.	Badania diagnostyczne w kierunku chorób odkleszczowych wykonywane we własnym zakresie przez funkcjonariuszy NOSG	195
4.2.3.	Źródła wiedzy na temat chorób odkleszczowych	196
4.2.4.	Szkolenia z zakresu profilaktyki chorób odkleszczowych	197
4.2.5.	Rozpoznawalność chorób odkleszczowych	198
4.2.6.	Samoocena wiedzy funkcjonariuszy NOSG na temat chorób odkleszczowych	199
4.2.7.	Potrzeba poszerzania wiedzy w zakresie chorób odkleszczowych	203
4.2.8.	Choroby odkleszczowe jako potencjalne choroby zawodowe funkcjonariuszy Straży Granicznej	204
	WNIOSKI	207
	Bibliografia	208
	Strony www	229
	Spis rycin	234
	Spis tabel	235
	Spis wykresów	241
	Aneks 1	242
	Aneks 2	274

Wykaz skrótów

TDB	– ang. Tick-borne disease, choroby odkleszczowe
PCR	– ang. Polymerase chain reaction, reakcja łańcuchowa polimerazy
USA	– ang. United States of America, Stany Zjednoczone
CDC	– ang. Centers for Disease Control and Prevention, amerykańska agencja epidemiologiczna
FLEs	– ang. <i>Francisella</i> -like endosymbionts
EM	– łac. <i>erythema migrans</i> , rumień wędrujący
BL	– łac. <i>borrelial lymphocytoma</i> , chłoniak limfatyczny
LC	– łac. <i>Lyme carditis</i> , ostre zapalenie mięśnia sercowego
LA	– łac. <i>Lyme arthritis</i> , boreliozowe ostre zapalenie stawów
ACA	– łac. <i>acrodermatitis chronica actrophicans</i> , przewlekłe zanikowe zapalenie skóry
PTLDS	– ang. post-treatment Lyme disease syndrom, syndrom PTLDS
PMR	– płyn mózgowo-rdzeniowy
AspAT	– aminotransferaza asparaginianowa
DIC	– ang. disseminated intravascular coagulation, zespół wykrzepiania wewnątrznaczyniowego
ARDS	– ang. acute respiratory distress syndrome, zespół ostrej niewydolności oddechowej
IFA/FIA	– ang. fluorescent immunoassay, test immunofluorescencyjny
ELISA	– ang. enzyme-linked immunosorbent assay, test immunoenzymatyczny
AML	– ang. acute myeloid leukemia, ostra białaczka szpikowa
LCV	– ang. large cel variants, duży wariant komórkowy
SCV	– ang. small cel variants, mniejszy wariant komórkowy
SDV	– ang. small dense variants, mały wariant komórkowy
OWD	– odczyn wiązania dopełniacza
SG	– Straż Graniczna
KOP	– Korpus Ochrony Pogranicza
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
RP	– Rzeczypospolita Polska
W-MOSG	– Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej im. gen. bryg. Stefana Paślowskiego

- POSG – Podlaski Oddział Straży Granicznej im. gen. dyw. Henryka Minkiewicza
- NOSG – Nadbużański Oddział Straży Granicznej im. 27 Wołyńskiej Dywizji Armii Krajowej
- BOSG – Bieszczadzki Oddział Straży Granicznej im. gen. bryg. Jana Tomasza Gorzechowskiego
- KOSG – Karpacki Oddział Straży Granicznej im. 1 Pułku Strzelców Podhalańskich
- ŚOSG – Śląski Oddział Straży Granicznej im. nadkom. Józefa Bocheńskiego
- NoSG – Nadodrzański Oddział Straży Granicznej
- MOSG – Morski Oddział Straży Granicznej im. płk Karola Bacza
- NwOSG – Nadwiślański Oddział Straży Granicznej im. Powstania Warszawskiego
- PSG – placówka Straży Granicznej
- BHP – bezpieczeństwo i higiena pracy
- WB – test potwierdzający Western blot
- KZM – kleszczowe zapalenie mózgu

WSTĘP

Ryzyko zachorowania na bakteryjne choroby odkleszczowe (boreliozę z Lyme, anaplazmozę granulocytarną, tularemię, gorączkę Q) dotyczy przede wszystkim osób przebywających w naturalnym środowisku bytowania kleszczy. Z dotychczasowych badań wynika, że u pewnych grup zawodowych takich jak myśliwi, rolnicy czy leśnicy, zakażenia bakteriami przenoszonymi przez kleszcze stanowią aktualny, lecz niedoceniany problem. Ponadto, kleszcze mogą być wektorami więcej niż jednego patogenu, istnieje więc ryzyko wystąpienia koinfekcji u ludzi, którzy przebywają na obszarach endemicznego występowania tych pajęczaków (tj.: tereny zalesione, obszary przyrzeczne, tereny porośnięte wysoką trawą i roślinnością do 1,5 m, pastwiska, łąki).

Problemem badawczym jest fakt, że z uwagi na obszar i zakres działalności NOSG, którym m. in. jest ochrona zielonej granicy państwa, można przyjąć, iż funkcjonariusze NOSG, analogicznie jak myśliwi, rolnicy i leśnicy, zaliczają się do grupy ryzyka. Postawiono hipotezę, że stała ekspozycja funkcjonariuszy NOSG na pokłucia przez kleszcze wynikająca z charakteru pełnionej służby oraz brak badań tej grupy zawodowej w kierunku chorób odkleszczowych, nie pozwalają na realną ocenę liczby zakażeń. W związku z tym analiza występowania bakteryjnych chorób odkleszczowych u funkcjonariuszy NOSG stanowi novum na terenie Polski i może przyczynić się do opracowania dla nich programu edukacyjnego, ponieważ tylko wysoka świadomość w zakresie zagrożeń wynikających z pokłucia przez kleszcze, może skutkować podjęciem przez nich skutecznych metod profilaktycznych (wizyta u lekarza specjalisty, szczegółowe badania diagnostyczne).

Celem badań była ocena ryzyka na wybrane bakteryjne choroby odkleszczowe u funkcjonariuszy NOSG. Szczegółowymi celami pracy było:

- wykonanie testów diagnostycznych (z surowicy uzyskanej od funkcjonariuszy NOSG-ochotników) w kierunku obecności swoistych przeciwciał *anty-B. burgdorferi*, *anty-A. phagocytophilum*, *anty-C. burnetii* oraz *anty-F. tularensis* u funkcjonariuszy NOSG;
- przeprowadzenie sondażu diagnostycznego, którego zadaniem było pokazanie stanu wiedzy funkcjonariuszy NOSG na temat wybranych chorób odkleszczowych i ich profilaktyki;

- ocena parametrów i poziomu ryzyka metodą PN-N-18002 oraz Risk Score;
- przygotowanie materiałów edukacyjnych dla funkcjonariuszy NOSG na temat profilaktyki chorób odkleszczowych (broszura – aneks nr 1).

Niniejsza monografia powstała na podstawie rozprawy doktorskiej Karoliny Tarasiuk pod promotorstwem prof. dr. hab. Marcina Weinerja.

Monografia została wykonana w ramach realizacji tematu statutowego S/16/17 „Badania seroepidemiologiczne i ocena stanu wiedzy w kierunku wybranych patogenów bakteryjnych wywołujących choroby odkleszczowe u funkcjonariuszy Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej” Wydziału Nauk o Zdrowiu Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

Autorzy